

06

นันทโพนันตสูตรคำหลวง: ความพิเศษ ความหมาย
ความเชื่อ แห่งคำเรียกชื่อพญานาค

Nanthopananthasutra Khamluang:
Extraordinariness, Meanings and Beliefs
of the ‘Great Naga’ Names

ดร. บุญเลิศ วิวรรณ *

Dr. Boonlert Wiwan

* ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายพัฒนานิสิตและนิสิตเก่าสัมพันธ์ และอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน

บทคัดย่อ

คำเรียกชื่อ “พญานันโทปนันทนาคราช” จำนวน 48 ชื่อ ซึ่งเกิดจากพระปรีชาสามารถของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ไชยเชษฐาสุริยวงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ผู้ทรงพระนิพนธ์ “นันทโพนันทสูตรคำหลวง” ผู้วิจัยพบพระอรรถนิยามของผู้สร้างนามหรือคำเรียกชื่อ “พญานันโทปนันทนาคราช” ใน 3 มิติที่สำคัญ คือ 1) มิติด้านคำหลัก ซึ่งเป็นคำไวพจน์ที่หมายถึง “พญานันโทปนันทนาคราช” พบว่ามี 7 คำสำคัญ คือ 1.1 นิยมใช้คำว่า “นาค” (สัตว์ผู้ประเสริฐ) 1.2 “ผรณราชา” (ผู้เป็นใหญ่ในบรรดาสัตว์ที่แผ่พังพานได้) 1.3 “อุรคะ” (สัตว์ที่ต้องเคลื่อนไหวไปด้วยยก) 1.4 “อาสิวิส” (สัตว์ที่มีพิษบนศีรษะ) 1.5 “สัลปะ” (สัตว์เลื้อยคลานประเภทงู) 1.6 “ทวิชีวหา” (สัตว์ที่มีลิ้น 2 แฉก) 1.7 “ภุขงค” (สัตว์ผู้ไปด้วยขนด) มิติที่ 2 คือ มิติด้านการประกอบคำ ผู้วิจัยพบว่ามี 5 ลักษณะ คือ 2.1 ขึ้นต้น “พระญา” + ลงท้ายด้วยชื่อ “พญานาค” 2.2 ขึ้นต้น “พระยา” + ลงท้ายด้วย “ราชา” 2.3 ขึ้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วยคำว่า “นาค” 2.4 ขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วย “ราชา” 2.5 ขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วย “บาดาล” มิติที่ 3 คือ มิติด้านความหมายของคำเรียกชื่อ “พญานันโทปนันทนาคราช” ที่สะท้อนความเชื่อหรือทัศนคติเกี่ยวกับพญานาคในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยผู้วิจัยพบว่ามี 4 ลักษณะ คือ 3.1 ความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ 3.2 ความเป็นสัตว์ที่มีลิ้น 2 แฉก 3.3 ความเป็นพระราชแห่งนาค 3.4 ความเป็นใหญ่ในภพบาดาล

คำสำคัญ: นันโทปนันทสูตรคำหลวง, คำไวพจน์, ความหมาย, ความเชื่อ, ทัศนคติ

A b s t r a c t

This study investigated the varieties of terms referred to ‘Phaya Nanthopanathanakaracha’. Forty-eight references have been found in this study reflecting the intellectual competence of Prince Dharmathibes Chaiyachet Suriyawong (Chaofah Kung), the author of “Nanthopananthasutra Khamluang.” Furthermore, the results revealed the author had the intellectual capability to produce the names of ‘Phaya Nanthopanantha Nakaracha’ using 3 methods. The first method was the synonyms of ‘Phaya Nanthopanantha Nakaracha’, 7 keywords were found, “Naga” (the great animal) was commonly used, “Pharanaracha” (the great of a serpent), “Uraka” (the animal that moves with chest), “Asiwisa” (the animal with venomous head), “Salapa” (the serpent), “Thawichiwha” (the animal with forked tongue), “Phuchangka” (the coiled animal). The second method was the compounding technique of the great Naga names. Five compounding techniques were found: beginning with “Phraya” and ending with the name of great Naga, beginning with the word “Phraya” and ending with the word “Racha.”, beginning with specific names and ending with the word “Naga.”, beginning with specific names and ending with the word “Racha.”, beginning with specific names and ending with the word “Badan.” The third method was the meaning of ‘Phaya Nanthopanantha Nakaracha’ which reflected beliefs and concepts about the great Naga in the Ayutthaya period. Four types of meanings were found: the greatness, the animal with forked tongue, the beast, and the ownership of netherworld (the world of water).

Keywords: Nanthopananthasutra Khamluang, Synonym, Meaning, Belief and Concept

บทนำ

เอกสารนันทโพนันทสูตรคำหลวง เป็นเอกสารโบราณที่ประพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2279 สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ไชยเชษฐาสूरยวงศ์ มีพระนามที่เรียกกันเป็นสามัญว่า เจ้าฟ้ากุ้ง เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (กรมศิลปากร 2513: 3) ซึ่งได้ทรงพระนิพนธ์ขึ้นด้วยอักษรไทยย่อ ภาษาไทยประกอบด้วยภาษาบาลีอักษรขอมเป็นบทตั้ง ในระยะที่ผนวช พระองค์ได้ทรงพระนิพนธ์วรรณคดีพระพุทธศาสนาขึ้น 2 เรื่อง คือ นันทโพนันทสูตรคำหลวง เมื่อ พ.ศ. 2279 และพระมาลัยคำหลวง เมื่อ พ.ศ. 2280 (นิตยา กาญจนวรรณ 2539: 206) ตามประวัติหนังสือสมุดไทยนันทโพนันทสูตรคำหลวงนั้น เป็นเอกสารโบราณแบบสมุดไทยขาว หมู่อารภาพชื่อว่า นันทโพนันทสูตรคำหลวงอักษรไทยย่อ สมัยกรุงศรีอยุธยา ต้นฉบับของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ เลขที่ 120 มีประวัติคือ “ขุนวิจิตรตรุณกร” ได้ทูลเกล้าฯ ถวายให้เป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2451 ปัจจุบันได้เก็บไว้ในหมวดเอกสารโบราณ กลุ่มตัวอักษรและหนังสือจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ ทำว่าสุกรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

จำนวนหน้าของเอกสารนันทโพนันทสูตรคำหลวงนั้น มีทั้งหมดจำนวน 98 หน้าสมุดไทย เดิมทีต้นฉบับภาษาบาลี ผู้แต่งคือ “พระพุทธ

สิริเถรเจ้า” แต่ไม่ได้ระบุศักราชไว้ว่าแต่งไว้เมื่อใด ต่อมาเมื่อเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) เสด็จออกผนวช จึงได้ทรงพระนิพนธ์ภาษาไทยระดับตกแต่งให้สมบูรณ์และอ่านได้ ทั้งอักษรขอมและอักษรไทยย่อ โดยระบุไว้เป็นฉันทลักษณ์ดังนี้

นนโท พายสียซ้าย	ภควา
ปะนนทะ นาเคนทรา	กราบเกล้า
สูตร ทิฆนิกายสา	ทรเลศ
บริบูรณ์ ธรรมพระเจ้า	เทศน์ไว้ควรยอ
เจ้าฟ้าธรรมท่านแท้	พยายาม
ธิเบศร กุมารนาม	บอกแจ้ง
ไชยเชษฐ ปัญญาคาม	ภีรภาพ
สุริยวงษ์ ธรงแต่งเกล้า	กล่าวเกลี้ยง นันโท

(เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 110)

นันโทปนันทสูตรคำหลวงนั้น ตามประวัติเดิมที่เป็นภาษาบาลี อยู่ในหมวดพระสูตรตันตปิฎก ทิฆนิกาย สีลขันธวรรค ในช่วงของการทรงพระ

นิพนธ์นั้นมีบุคคลที่เกี่ยวข้องในการชำระให้เป็นอักษรขอมและอักษรไทยย่อ คือ “นายสัง” และ “นายสา” ช่วยกันชูปภาษาบาลี (บันทึกอักษรขอมภาษาบาลี) ส่วนผู้ชูปเนื้อความ (บันทึกอักษรภาษาไทย) คือ “นายทอง” น้าหมักของสมุทไทยขาวนันทโพนันทสูตรฯ คือ หน้า 2 ชั่ง 2 ตำลึง 1 บาท 2 ไพ

พญานันโพนันทนาคราช ซึ่งเป็นพญานาคผู้เป็นต้นเรื่อง และเป็นตัวละครที่สำคัญซึ่งผู้ประพันธ์คือ “เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ไชยเชษฐาสूरียวงศ์” ได้ให้ความสำคัญในการเอ่ยถึง เมื่อถึงคราวทรงพระนิพนธ์ “นันทโพนันทสูตรคำหลวง” ผู้ประพันธ์ก็เอ่ยถึง “พญานันโพนันทนาคราช” หลายครั้ง แต่ละครั้งที่เอ่ยถึงก็จะสร้างคำที่หมายถึงพญานันโพนันทนาคราชนั้นอย่างหลากหลาย โดยได้ใช้คำที่สร้างขึ้นจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตให้มีความอลังการ อาจจะเพื่อเป็นการเคารพหรือเพื่อเป็นการบูชาเช่นเดียวกัน แม้จะถือว่าเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ตาม โดยมีลักษณะการใช้คำเรียก “นันทโพนันทนาคราช” หลายคำ เช่น **ผรรณนทราธิราช, พระญาผรรณนทศวราเคียรพิศ, พระญาอรุคราช, พระญาอรุคินทรภูษังค, ทวยางคชีวเหนทรราชาภูษังค, สลัปะราชา, พาสูกิริราชา** เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะการใช้คำและความหมายที่น่าสนใจ ผู้วิจัยจึงได้เขียนบทความเรื่องนี้เพื่อวิเคราะห์ใน 3 มิติ คือ การใช้คำ การประกอบคำ และความหมาย/ความเชื่อ อันจะเป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการด้านการใช้คำภาษาไทย และคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย พร้อมทั้งทัศนคติด้านการตั้งชื่อต่อไป

ผลการศึกษา “นันทโพนันทสูตรคำหลวง: ความพิเศษ ความหมาย ความเชื่อ แห่งคำเรียกชื่อพญานาค”

บทความเรื่อง “นันทโพนันทสูตรคำหลวง: ความพิเศษ ความหมาย ความเชื่อ แห่งคำเรียกชื่อพญานาค” ผู้เขียนจะได้นำเสนอผลการวิจัยใน 3 ประเด็น คือ 1. มิติด้านการใช้คำหลักอันเป็นไวยากรณ์ของคำว่า “พญานาค” 2. มิติด้านการประกอบคำ 3. มิติด้านความหมายของคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” ดังต่อไปนี้

1. มิติด้านการใช้คำหลักอันเป็นไวยากรณ์ของคำว่า “พญานาค”

การศึกษานามหรือคำเรียกชื่อ “พญานันโทปนันทนาคราช” ที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนา “นันทโพนันทสูตรคำหลวง” ฉบับอักษรไทยย่อ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2279 ผู้วิจัยพบว่า มีจำนวน 41 ชื่อ ซึ่งเกิดจากพระปรีชาสามารถของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ไชยเชษฐาสूरียงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ผู้ทรงพระนิพนธ์วรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่อง “นันทโพนันทสูตรคำหลวง” โดยผู้วิจัยพบพระอัจฉริยภาพของผู้สร้างนามหรือคำเรียกชื่อ “พญานันโทปนันทนาคราช” ในมิติด้านคำหลักซึ่งเป็นคำไวยากรณ์อันหมายถึง “พญานันโทปนันทนาคราช” พบว่ามี 7 คำสำคัญ ดังนี้

1.1 นิยมใช้คำว่า “นาค” (ผู้เลิศ, ผู้ประเสริฐ, ผู้สูงสุด)

คำว่า “นาค” เป็นคำภาษาบาลี-สันสกฤต เป็นได้ทั้งคำนามและคำคุณศัพท์ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้นิยามความหมายไว้ว่า “งูใหญ่มีหงอน เป็นสัตว์ในนิยาย” (ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 617) ส่วน ป.หลงสมบุญ (2546: 380) ได้นิยามความหมายของคำว่า “นาค” ไว้ 4 ความหมาย หากว่าเป็นคำคุณศัพท์หรือคำวิเศษ มีความหมายว่า “ผู้เลิศ, ผู้ประเสริฐ, ผู้สูงสุด” ในอีกความหมายหนึ่ง หากหมายถึงต้นไม้ชนิดหนึ่ง หมายถึง “ต้นกาละทิง, ต้นกระทิง” หรือในอีกความหมายหนึ่ง อาจหมายถึง “ช้าง, ช้างพลาย” ก็ได้ และความหมายสุดท้ายอาจจะหมายถึงผู้ที่ปลงผมเรียบร้อยแล้ว และเตรียมตัวจะบรรพชาอุปสมบท โดยอาจจะแปลได้อีกว่า “ผู้ไม่ทำบาป, ผู้ประเสริฐ” ก็ได้ โดยพระอรรถกถาธิการ (ชินวรินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัตนิก (2530: 511) ได้ให้ความหมายของคำว่า “นาค” ไว้ว่า นาค ป. นาค, งูใหญ่, ช้างพลาย, ผู้ประเสริฐ, ต้นนากพุด, ต้นกาละทิง, กะถินพิมาน ซึ่งใน “นันทโพนันทสูตรคำหลวง” ฉบับอักษรไทยย่อ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2279 ผู้วิจัยพบว่าได้มีการใช้คำว่า “นาค” ในความหมายตามพจนานุกรม และในความหมายเชิงคุณศัพท์สำหรับการสร้างนาม “นันทโพนันทนาคราช” ดังนี้

1.1.1 อหิทร**นาคร**ันยา (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 75/2)

1.1.2 ฤช**คนาคร**ราชฯ (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 87/2)

1.1.3 พระ**ญาณาค**ฐรินทรธิบดินทร (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 89/2)

จากนาม “นันทโพนันทนาครราช” ข้างต้น มีลักษณะใช้คำหลักสำหรับการสร้างชื่อพยานาค คือคำว่า “นาค” ซึ่งอาจจะวางไว้ท้ายคำ วางไว้ต้นคำ หรือวางไว้กลางคำก็ได้ โดยหมายถึง “งูใหญ่มีหงอน เป็นสัตว์วินิยาย” และหมายถึง “ผู้เลิศ, ผู้ประเสริฐ, ผู้สูงสุด” เมื่ออ่านแล้วสามารถรู้ได้ทันทีว่าเป็นชื่อของ “พยานาค” โดยอาจจะเป็นคำสมาส หรือคำสนธิก็ได้

1.2 นิยมใช้คำว่า “ผรณ-” (สัตว์ที่สามารถแผ่พังพานได้)

คำว่า “ผรณ” เป็นคำภาษาบาลี-สันสกฤต เป็นได้ทั้งคำนามและคำคุณศัพท์ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ใช้คำว่า “ผณิ, ผณิน” มีความหมายว่า “งู” (ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 725) หลวงเทพดรญาณุศิษฐ์ (2540: 252) ได้ให้ความหมายของรากศัพท์คำว่า “ผรณ” ไว้ในคัมภีร์ธาตุปทปิปปิกา ว่า คำว่า “ผร, ผรณ” หมายถึง “การแผ่ไป, การสร้างไป” ซึ่งใน “นันทโพนันทสูตรคำหลวง” ฉบับอักษรไทยย่อ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2279 ผู้วิจัยพบว่าได้มีการใช้เมื่อเอ่ยถึง “พญานันทโพนันทนาครราช” ผู้ประพันธ์ได้ใช้คำว่า “ผรณ-” เป็นส่วนประกอบของการสร้างนามพยานาคซึ่งเป็นตัวละครเอก ดังนี้

1.2.1 **ผรณ**นทรอิราฯ (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 40/2)

1.2.2 พระ**ญาณผรณ**ดศวราเศียรพิศ (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 41/1)

1.2.3 **ผรณ**ิบบดินทรราชา (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 81/2)

จากนาม “นันทโพนันทนาครราช” ข้างต้น มีลักษณะใช้คำหลักสำหรับการสร้างชื่อพยานาคที่เป็นคำหลักคือคำว่า “ผรณ-, ผรรณ” แล้วต่อด้วยคำศัพท์อื่นๆ ซึ่งคำว่า “ผรณ-, ผรรณ” อาจจะวางไว้ต้นคำหรือกลางคำบ้าง โดยหมายถึง “สัตว์ที่สามารถแผ่พังพานได้” โดยมองด้านรูปลักษณะของพยานาคที่สามารถแผ่เศียรหรือขยายส่วนศีรษะให้ใหญ่ขึ้น บางครั้งสามารถแผ่เศียรได้ถึง 7 เศียร เมื่อผู้ประพันธ์มองอัตลักษณ์ของเศียรแห่ง

พญานาค จึงเลือกใช้คำว่า “ผรณ- , ผรรณ” เป็นแกนหลักก่อนที่จะประกอบด้วยคำอื่นๆ ต่อมา

1.3 นิยมใช้คำว่า “อฺรคะ” (สัตว์ที่ต้องเคลื่อนไหวไปด้วยอก)

คำว่า “อฺรค-” เป็นคำภาษาบาลี-สันสกฤต เป็นได้ทั้งคำนามและคำคุณศัพท์ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ใช้คำว่า “อฺรค-” มีความหมายว่า “ผู้ที่ไปด้วยอก” (ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 1429) ส่วน ป.หลงสมบุญ (2546: 139) ได้นิยามความหมายของคำว่า “อฺรค” ไว้ว่า “สัตว์ผู้ไปด้วยอก, งู, นาคราช” ซึ่งใน “นันทโพนันทนาคราช” ฉบับอักษรไทยย่อ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2279 ผู้วิจัยพบว่าได้มีการใช้เมื่อเอ่ยถึง “พญานันทโพนันทนาคราช” ผู้ประพันธ์ได้ใช้คำว่า “อฺรค-” เป็นส่วนประกอบของการสร้างนามพญานาคซึ่งเป็นตัวละครเอก ดังนี้

1.3.1 พระญาอฺรคินทรภุขังค (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 58/1)

1.3.2 พระญานาครคินทรธิบดินทร (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 89/2)

1.3.3 พระญาอฺรคาธิบติสสร (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 102/2)

จากนาม “นันทโพนันทนาคราช” ข้างต้น มีลักษณะใช้คำหลักสำหรับการสร้างชื่อพญานาคที่เป็นคำหลักคือคำว่า “อฺรค-” แล้วต่อด้วยคำศัพท์อื่นๆ ซึ่งคำว่า “อฺรค-” เท่าที่พบจะวางไว้กลางคำ โดยหมายถึง “สัตว์ที่สามารถไปด้วยอก, งู, นาคราช” โดยมองด้านรูปลักษณะของพญานาคหรืองูที่ต้องไปโดยใช้อกในการเลื้อยคลาน เมื่อผู้ประพันธ์มองอัตลักษณ์ของเศียรแห่งพญานาค จึงเลือกใช้คำว่า “อฺรค-” เป็นแกนหลักก่อนที่จะประกอบด้วยคำอื่นๆ ต่อมา

1.4 นิยมใช้คำว่า “อาศิรวิช” (สัตว์มีพิษที่เขียว)

คำว่า “อาศิรวิช, อาสีวิส-” เป็นคำภาษาสันสกฤต-บาลี เป็นได้ทั้งคำนามและคำคุณศัพท์ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ใช้คำว่า “อาศิรวิช-, อาศิรวิช” มีความหมายว่า “ผู้มีพิษในเขียว คือ งู, อสรพิษ” (ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 1411) ส่วน ป.หลงสมบุญ (2546: 105) ได้นิยาม

ความหมายของคำว่า “อาสีวิส” ไว้ว่า “มีพิษร้าย, มีพิษที่เขี้ยว” ซึ่งใน “นันทโพนันทสูตรคำหลวง” ฉบับอักษรไทยย่อ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2279 ผู้วิจัยพบว่าได้มีการใช้เมื่อเอ่ยถึง “พญานันโพนันทนาคราช” ผู้ประพันธ์ได้ใช้คำว่า “อาศิรวิช-” ซึ่งเป็นรากศัพท์ภาษาสันสกฤต แต่เมื่อนำมาใช้ในหนังสือสมุดไทยนันทโพนันทสูตรคำหลวงนี้ จะใช้ว่า “อาเศียรพิศ อาเศียรพิศ” เป็นส่วนประกอบของการสร้างนามพญานาคซึ่งเป็นตัวละครเอก ดังนี้

1.4.1 พระญาพรรณเขตศรวราเศียรพิศ (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 41/1)

1.4.2 นนโพนันทาเศียรพิศ (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 58/1)

จากนาม “นันทโพนันทนาคราช” ข้างต้น มีลักษณะใช้คำหลักสำหรับการสร้างชื่อพญานาคที่เป็นคำหลักคือคำว่า “อาศิรวิช-” ในตอนท้ายของคำเรียกชื่อพญานันโพนันทนาคราช ซึ่งคำว่า “อาศิรวิช-” เท่าที่พบจะวางไว้กลางคำ โดยหมายถึง “ผู้มีพิษที่เขี้ยว, งู, อสรพิษ” โดยมองด้านรูปลักษณะของพญานาคหรืองูที่ต้องไปมีพิษที่เขี้ยว เมื่อผู้ประพันธ์มองอัตลักษณ์ของพญานาคมีมากด้วยพิษที่เขี้ยว จึงเลือกใช้คำว่า “อาศิรวิช-” เป็นสร้อยคำของชื่อ “นันทโพนันทนาคราช”

1.5 นิยมใช้คำว่า “สัลปะ” (สัตว์เลื้อยคลานประเภทงู)

คำว่า “สัลปะ” เป็นคำภาษาสันสกฤต (สรูป) ภาษาบาลีใช้คำว่า “สปป” เป็นคำนาม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ใช้คำว่า “สปป” มีความหมายว่า “งู” (ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 1208) ส่วน ป.หลงสมบุญ (2546: 707) ได้นิยามความหมายของคำว่า “สปป” ไว้ว่า “สัตว์เลื้อยคลาน” ซึ่งใน “นันทโพนันทสูตรคำหลวง” ฉบับอักษรไทยย่อ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2279 ผู้วิจัยพบว่าได้มีการใช้เมื่อเอ่ยถึง “พญานันโพนันทนาคราช” ผู้ประพันธ์ได้ใช้คำว่า “สปป” หรือ “สรูป” เป็นส่วนประกอบของการสร้างนามนันทโพนันทนาคราช ดังนี้

1.5.1 สัลปราชา (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 69/1)

1.5.2 สัลเบนทราธิราช (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 75/1)

1.5.3 **สรรพะ**รณะยาธราช (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 81/1)

1.5.4 พระญาพิศรินทร์**สัลปิน**ทราธราช (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 76/1)

จากนาม “นันทโปปนันทนาคราช” ข้างต้น มีลักษณะใช้คำหลักสำหรับการสร้างชื่อพญานาคที่เป็นคำหลักคือคำว่า “สปป, สรป” ในตอนต้นและตอนกลางของคำเรียกชื่อพญานันทโปปนันทนาคราช ซึ่งคำว่า “สปป, สรป” เท่าที่พบจะวางไว้กลางคำ โดยหมายถึง “สัตว์เลื้อยคลาน” โดยมองด้านรูปลักษณะของพญานาคหรืองูที่ต้องมีลักษณะเป็นสัตว์เลื้อยคลานด้วยท้อง เมื่อผู้ประพันธ์มองอัตลักษณ์ของพญานาคมีมากด้วยพิษที่เขี้ยว จึงเลือกใช้คำว่า “สปป, สรป” แต่รูปคำอาจจะมีหลายลักษณะ คือ “สัลปะ, สัลเบน-, สรรปะ, สรรบา” เป็นสร้อยคำของชื่อ “นันทโปปนันทนาคราช”

1.6 นิยมใช้คำว่า “ทวิชีวหา” (สัตว์ที่มีลิ้น 2 แฉก)

คำว่า “ทวิชีวหา” เป็นคำภาษาบาลี-สันสกฤต โดยเป็นได้ทั้งคำนาม ป.หลงสมบุญ (2546: 330) ได้นิยามความหมายคำว่า “ทวิชีวหา” ไว้ว่า “สัตว์มีลิ้นสอง, งู” ผู้วิจัยพบว่าได้มีการใช้เมื่อเอ่ยถึง “พญานันทโปปนันทนาคราช” ผู้ประพันธ์ได้ใช้คำว่า “ทวิชีวหา” เป็นส่วนประกอบของการสร้างนามพญานาค ซึ่งเป็นตัวละครเอก ดังนี้

1.6.1 **ทวยางคชีวหา**นทรราชภูซังค (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 59/1)

1.6.2 **ทวยางคชีวหา**นทริยราชา (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 70/2)

1.6.3 **ทวิชีวหา**นทรายามะพแพร่ (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 83/1)

จากนาม “นันทโปปนันทนาคราช” ข้างต้น มีลักษณะใช้คำหลักสำหรับการสร้างชื่อพญานาคที่เป็นคำหลักคือคำว่า “ทวิชีวหา” ในตอนต้นและตอนกลางของคำเรียกชื่อพญานันทโปปนันทนาคราช ซึ่งคำว่า “ทวิชีวหา” เท่าที่พบจะวางไว้กลางคำ โดยหมายถึง “สัตว์มีลิ้นสอง (แฉก), งู” โดยมองด้านรูปลักษณะของพญานาคหรืองูที่ต้องมีลักษณะเป็นสัตว์เลื้อยคลานด้วยท้อง เมื่อผู้ประพันธ์มองอัตลักษณ์ของพญานาคมีมากด้วยพิษที่เขี้ยว จึงเลือกใช้คำว่า “ทวิชีวหา” แต่รูปคำอาจจะมีหลายลักษณะ คือ “ทวยางคชีวหา, ทวิชีวหา” เป็นสร้อยคำของชื่อ “นันทโปปนันทนาคราช”

1.7 นิยมใช้คำว่า “ฤษงค” (สัตว์ผู้ไปด้วยชนด)

คำว่า “ฤษงค” เป็นคำภาษาบาลี-สันสกฤตโดยรากศัพท์เดิมคือ “ฤษงค” เป็นได้ทั้งคำนามและคำคุณศัพท์ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ใช้คำว่า “ฤษงค” มีความหมายว่า “งู, นาค” (ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 871) ป.หลงสมบุญ (2546: 544) ได้นิยามความหมายของคำว่า “ฤษงค” ไว้ว่า “สัตว์ผู้ไปด้วยชนด, งู, นาค, นาคราช” ผู้วิจัยพบว่าได้มีการใช้เมื่อเอ่ยถึง “พญานันโทปนันทนาคราช” ผู้ประพันธ์ได้ใช้คำว่า “ฤษงค” เป็นส่วนประกอบของการสร้างนามพญานาค ซึ่งเป็นตัวละครเอก ดังนี้

1.7.1 ฤษเคนทราธิบดินทร (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 86/2)

1.7.2 พระญาฤษินทรราช (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 94/2)

1.7.3 ราชาบดีฤษังค (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 106/1)

จากนาม “นันทโทปนันทนาคราช” ข้างต้น มีลักษณะใช้คำหลักสำหรับการสร้างชื่อพญานาคที่เป็นคำหลักคือคำว่า “ฤษงค” ในตอนต้น, ตอนกลางและตอนท้ายของคำเรียกชื่อพญานันโทปนันทนาคราช โดยหมายถึง “สัตว์ผู้ไปด้วยชนด, งู, นาค, นาคราช” โดยมองด้านรูปลักษณะของพญานาคหรืองูที่มีลักษณะเป็นสัตว์ที่มีขนด เมื่อผู้ประพันธ์มองอัตลักษณ์ของพญานาคที่มีลักษณะเป็นขนดเช่นนั้น จึงเลือกใช้คำว่า “ฤษงค” แต่รูปคำอาจจะมีหลายลักษณะ คือ “ฤษค, ฤษ, ฤษงค” เป็นคำขึ้นต้น คำหลักตรงกลาง และสร้อยคำตอนท้ายของชื่อ “นันทโทปนันทนาคราช”

2. มิติด้านการประกอบคำเรียกชื่อ “นันทโทปนันทนาคราช”

มิติด้านการประกอบคำเรียกชื่อ เป็นมิติด้านลักษณะการสร้างคำเรียกชื่อ “นันทโทปนันทนาคราช” ซึ่งใน “นันทโทปนันทสูตรคำหลวง” ฉบับอักษรไทยย่อ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2279 ผู้วิจัยพบว่าผู้ประพันธ์ได้มีการใช้เมื่อเอ่ยถึง “พญานันโทปนันทนาคราช” โดยมีมิติทางด้านการประกอบคำ จำนวน 5 ลักษณะ คือ 1. ขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระญา”+ ลงท้ายด้วยชื่อพญานาค 2. ขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระยา” + ลงท้ายด้วยคำว่า “ราช,

ราชา” 3. ขึ้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วยคำว่า “นาค” 4. ขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วยคำว่า “ราชา” 5. ขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วยคำว่า “บาดาล” ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระญา”+ ลงท้ายด้วยชื่อพญานาค

การประกอบคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราชา” ผู้วิจัยพบว่า ผู้ประพันธ์ได้มีการขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระญา” + ลงท้ายด้วยชื่อพญานาค ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.1.1 พระญานนโพนนท (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 35/1)

2.1.2 พระญานนโพนนทนาคราชา (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 58/2)

2.1.3 พระญาวาสูกิ (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 70/1)

จากนาม “นันทโพนันทนาคราชา” ข้างต้น มีลักษณะการประกอบคำเรียกชื่อเพื่อหมายถึง “นันทโพนันทนาคราชา” โดยมักขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระญา” และต่อด้วยชื่อพญานาค อาจจะเป็นชื่อเฉพาะที่เป็นวิสามานยนาม คือ “นันทโพนันทะ, วาสูกิ” หรือคำอื่นๆ ที่ได้มาจากคำหลักซึ่งมิใช่ชื่อเฉพาะ ซึ่งเป็นลักษณะการประกอบคำนำหน้าคือ “พระยา” (พระญา) ซึ่งหมายถึงผู้เป็นใหญ่, ผู้เป็นหัวหน้า โดยได้นำมาใช้กับพญานาคที่ผู้ประพันธ์คิดว่ามีความเป็นใหญ่ มีความเป็นหัวหน้าในหมู่นาค หรือในหมู่มสัตว์เลื้อยคลานด้วยกัน

2.2 ขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระยา” + ลงท้ายด้วยคำว่า “ราช, ราชา”

การประกอบคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราชา” ผู้วิจัยพบว่า ผู้ประพันธ์ได้มีการขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระยา, พระญา” + ลงท้ายด้วยคำว่า “ราช, ราชา” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.2.1 พระญาอุรราช (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 54/1)

2.2.2 พระญาพิศรินทร์สัณบิทรราช (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 76/1)

2.2.3 พระยาสรบาธิราช (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 90/2)

2.2.4 พระญาภูจินทรราชา (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 94/2)

จากนาม “นันทโพนันทนาคราช” ข้างต้น มีลักษณะการประกอบคำเรียกชื่อเพื่อหมายถึง “นันทโพนันทนาคราช” โดยมักขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระญา, พระยา” อันหมายถึงความเป็นผู้เป็นใหญ่, ความเป็นหัวหน้าในบรรดาสัตว์เลื้อยคลาน และต่อด้วยคำที่แสดงสถานภาพที่สูงศักดิ์ คือ “ราช, ราชา” ซึ่งเป็นมโนทัศน์ในการมองฐานันดรศักดิ์ของ “พระญานาค” เทียบเท่าความเป็น “พระมหากษัตริย์แห่งพญานาค”

2.3 ขึ้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วยคำว่า “นาค”

การประกอบคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” ผู้วิจัยพบว่า ผู้ประพันธ์ได้มีการขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วยคำว่า “นาค” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.3.1 นันทโพนันทนาค (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 36/2)

2.3.2 พระญานันทโพนันทนาค (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 82/1)

จากนาม “นันทโพนันทนาคราช” ข้างต้น มีลักษณะการประกอบคำเรียกชื่อเพื่อหมายถึง “นันทโพนันทนาคราช” โดยมักขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะหรือคำวิสามานยนาม “นันทโพนันท” อันเป็นชื่อของพญานาค และต่อด้วยคำที่แสดงสถานภาพ “นาค” ซึ่งเป็นมโนทัศน์ในการมองสภาพความเป็นจริงของ “พระญานาค” คือความเป็น “นาค”

2.4 ขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วยคำว่า “อิริราช, ราชา”

การประกอบคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” ผู้วิจัยพบว่า ผู้ประพันธ์ได้มีการขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วยคำว่า “ราช, ราชา” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.4.1 พระณนทราอิริราช (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 40/2)

2.4.2 ทวยางคชวิเหนท์ริยราชา (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 70/2)

2.4.3 พาสุกินทราอิริราช (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 75/2)

จากนาม “นันทโพนันทนาคราช” ข้างต้น มีลักษณะการประกอบคำเรียกชื่อเพื่อหมายถึง “นันทโพนันทนาคราช” โดยมักขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะที่

มิใช่คำวิสามานยนาม เช่นคำว่า “ผรณ์-, สัลป-, ทวยางคชิว-, พาสูกินทร-, ฤชงค-” อันเป็นการสร้างชื่อขึ้นมาใหม่ตามอัตลักษณ์แห่งความเป็นพญานาค ซึ่งเป็นทัศนคติของผู้ประพันธ์ และต่อท้ายด้วยคำที่แสดงสถานภาพ “ราช, ราชา” ซึ่งบอกภูมิลำเนาหรือศักดิ์ของ “พระพญานาค”

2.5 ขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วยคำว่า “บาดาล”

การประกอบคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” ผู้วิจัยพบว่า ผู้ประพันธ์ได้มีการขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วยคำว่า “บาดาล” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.5.1 อิศราแห่งบาดาล (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 78/2)

2.5.2 พระญาบดีบาดาล (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 103/1)

2.5.3 นาคบดีบาดาล (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 75/2)

จากนาม “นันทโพนันทนาคราช” ข้างต้น มีลักษณะการประกอบคำเรียกชื่อเพื่อหมายถึง “นันทโพนันทนาคราช” โดยมักขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะที่มีคำวิสามานยนาม เช่นคำว่า “อิสรา-, พระญาบดี-” อันเป็นการสร้างชื่อขึ้นมาใหม่ตามอัตลักษณ์แห่งความเป็นพญานาค ซึ่งเป็นทัศนคติของผู้ประพันธ์ และต่อท้ายด้วยคำที่แสดงถึงที่อยู่ “บาดาล” ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึง “ความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในเมืองบาดาล”

3. มิติด้านความหมายอันสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค

มิติที่ 3 คือมิติด้านความหมายของนามหรือคำเรียกชื่อ “พญานันทโพนันทนาคราช” ที่สะท้อนความเชื่อหรือทัศนคติเกี่ยวกับพญานาคในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยผู้วิจัยพบว่ามี 4 ลักษณะ คือ 3.1 ความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ 3.2 ความเป็นสัตว์ที่มีลิ้น 2 แฉก 3.3 ความเป็นพระราชแห่งนาค 3.4 ความเป็นใหญ่ในภพบาดาล

3.1 ความเป็นผู้ยิ่งใหญ่

ความหมายของคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” ผู้วิจัยพบว่าเมื่อผู้ประพันธ์สร้างนามหรือคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” แล้ว สามารถ

สื่อให้เห็นความหมายหรือทัศนคติในการสร้างความหมายให้กับ “พญานาค” ตามทัศนคติสมัยกรุงศรีอยุธยา ด้าน “ความเป็นผู้ยิ่งใหญ่” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 3.1.1 สลเบน**ทราธิราช** (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 75/1)
- 3.1.2 นาค**บดี**บาดาล (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 75/2)
- 3.1.3 **อิศรา**แห่งบาดาล (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 78/2)
- 3.1.4 ฤๅ**เคนทราธิบดินทร** (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 86/2)

จากนาม “นันทโพนันทนาคราช” ข้างต้น เมื่อพิจารณาถึงความหมายของคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” ผู้วิจัยพบว่าเมื่อประกอบคำแล้วมักจะต้องมีคำบางคำที่สื่อความหมายว่า “ความเป็นผู้ยิ่งใหญ่” โดยพิจารณานามพญานาคข้างต้น พบว่ามีคำที่แสดงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่หลายคำ คือ “อิธิราช, อิศรา, บดี, อธิบดี” คำเหล่านี้ผู้ประพันธ์มีทัศนคติว่า “พญานาค” ถือว่าเป็นสัตว์เลื้อยคลานที่มีความยิ่งใหญ่ทั้งอำนาจ บารมี และบิรวาร จึงใช้คำเช่นนี้เป็นส่วนประกอบเพื่อสร้างความหมายคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช”

3.2 ความเป็นสัตว์ที่มีลิ้น 2 แฉก

ความหมายของคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” ผู้วิจัยพบว่าเมื่อผู้ประพันธ์สร้างนามหรือคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” แล้ว สื่อให้เห็นความหมายหรือทัศนคติในการสร้างความหมายให้กับ “พญานาค” ตามทัศนคติสมัยกรุงศรีอยุธยา ด้าน “ความเป็นสัตว์ที่มีลิ้น 2 แฉก” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 3.2.1 **ทวยางคชวิเห**นทราชาภูซังค (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 59/1)
- 3.2.2 **ทวยางคชวิเห**นทริยราชา (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 70/2)
- 3.2.3 **ทวิชีวหิ**นทริยราชา (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 91/1)

จากนาม “นันทโพนันทนาคราช” ข้างต้น เมื่อพิจารณาถึงความหมายของการใช้คำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” ที่สื่อให้เห็นทัศนคติหรือมโนทัศน์เกี่ยวกับพญานาคในสมัยกรุงศรีอยุธยา ผู้วิจัยพบว่าเมื่อประกอบคำแล้วมักจะต้องมีคำบางคำที่สื่อความหมายว่า “ความเป็นสัตว์ที่มีลิ้น 2 แฉก”

โดยพิจารณาจากนามพญานาคข้างต้น พบว่ามีคำที่แสดงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่หลายคำ คือ “ทวยางคชิวห, ทวิชิวห” (สัตว์ผู้มีลิ้น 2 แฉก) คำเหล่านี้ล้วนมีความหมายว่า “ความเป็นสัตว์ที่มีลิ้น 2 แฉก” ซึ่งผู้ประพันธ์มีทัศนคติว่า “พญานาค” ถือว่าเป็นสัตว์เลื้อยคลานที่มีลักษณะทางกายภาพคือลิ้นที่เป็นแฉก 2 แฉก เป็นส่วนประกอบเพื่อสร้างความหมายให้กับคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช”

3.3 ความเป็นพระราชแห่งนาค

ความหมายของคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” ผู้วิจัยพบว่าเมื่อผู้ประพันธ์สร้างนามหรือคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” แล้ว สามารถสื่อให้เห็นความหมายหรือทัศนคติในการสร้างความหมายให้กับ “พญานาค” ตามทัศนคติสมัยกรุงศรีอยุธยา ด้าน “ความเป็นพระราชแห่งนาค” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.3.1 พระญารุคราช (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 54/1)

3.3.2 สัลปราช (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 69/1)

3.3.3 พรรณิบดีนทรราช (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 81/2)

3.3.4 ฤชคนาคราช (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 2279: 87/2)

จากนาม “นันทโพนันทนาคราช” ข้างต้น เมื่อพิจารณาถึงความหมายของการใช้คำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” ที่สื่อให้เห็นทัศนคติหรือมโนทัศน์เกี่ยวกับพญานาคในสมัยกรุงศรีอยุธยา ผู้วิจัยพบว่าเมื่อประกอบคำแล้วมักจะต้องมีคำบางคำที่สื่อความหมายว่า “ความเป็นพระราชแห่งนาค” โดยพิจารณาจากนามพญานาคข้างต้น พบว่ามีคำที่แสดงความเป็นพระราชแห่งนาค คือคำว่า “ราช” ซึ่งอาจจะวางไว้ต้นคำหรือท้ายคำ แต่ส่วนใหญ่พบว่าจะวางไว้ท้ายคำในฐานะของคำหลักตามหลักไวยากรณ์ภาษาบาลี ซึ่งผู้ประพันธ์มีทัศนคติว่า “นันทโพนันทนาคราช” ถือว่าเป็นพญานาคที่มีอำนาจบารมี และเป็นผู้นำของบริวารจำนวนมาก เทียบเท่ากับความเป็น “พระมหากษัตริย์แห่งนาค”

3.4 ความเป็นใหญ่ในภพบาดาล

ความหมายของคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” ผู้วิจัยพบว่าเมื่อผู้ประพันธ์สร้างนามหรือคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” แล้ว สื่อให้เห็นความหมายหรือทัศนคติในการสร้างความหมายให้กับ “พญานาค” ตามทัศนคติสมัยกรุงศรีอยุธยา ด้าน “ความเป็นใหญ่ในภพบาดาล” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.4.1 นาคบดีบาดาล (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 75/2)

3.4.2 อิศราแห่งบาดาล (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 78/2)

3.4.3 พระญาบดีบาดาล (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2279: 103/1)

จากนาม “นันทโพนันทนาคราช” ข้างต้น เมื่อพิจารณาถึงความหมายของการใช้คำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” ที่สื่อให้เห็นทัศนคติหรือมโนทัศน์เกี่ยวกับพญานาคในสมัยกรุงศรีอยุธยา ผู้วิจัยพบว่าเมื่อประกอบคำแล้ว มักจะต้องมีคำบางคำที่สื่อความหมายว่า “ความเป็นใหญ่ในภพบาดาล” โดยพิจารณาจากนามพญานาคข้างต้น พบว่ามีคำที่แสดงความเป็นเจ้าของแห่งภพบาดาล คือคำว่า “ปติ, อิศร + บาดาล” ซึ่งส่วนใหญ่พบว่าจะวางไว้ท้ายคำเพื่อแสดงความเป็นใหญ่ ความเป็นเจ้าของ ซึ่งผู้ประพันธ์มีทัศนคติว่า “นันทโพนันทนาคราช” ถือว่าเป็นพญานาคที่มีอำนาจบริวารมี และเป็นผู้นำของบริวารจำนวนมาก และมีอาณาจักรอยู่ในภพใต้บาดาล

สรุปผลและอภิปรายผล

คำเรียกชื่อ “พญานันทโพนันทนาคราช” ที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนา “นันทโพนันทสูตรคำหลวง” ฉบับอักษรไทยย่อ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2279 ซึ่งทรงพระนิพนธ์ขึ้นโดยเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ไชยเชษฐาสุริยวงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) นับเป็นระยะเวลา 386 ปี ตั้งแต่การสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อวันศุกร์ ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 5 ปีชาล จุลศักราช 721 (ประเสริฐ ณ นคร 2541: 358) ผู้วิจัยพบว่าในหนังสือสมุดไทยฉบับ

นี้ มีจำนวน 41 ชื่อ ซึ่งเกิดจากพระปรีชาสามารถของผู้ทรงพระนิพนธ์ โดยผู้วิจยพบพระอัจฉริยภาพของผู้สร้างนามหรือคำเรียกชื่อ “พญานันโทปนันทนาคราช” ใน 3 มิติ ดังนี้

มิติด้านการใช้คำหลักซึ่งเป็นคำไวพจน์ อันหมายถึง “พญานันโทปนันทนาคราช” พบว่ามีการใช้คำสำคัญเพื่อเป็นคำหลักในการสร้างคำเรียกชื่อพญานาค จำนวน 7 คำสำคัญดังนี้ “**นาค**” (ผู้เลิศ, ผู้ประเสริฐ, ผู้สูงสุด) “**ผรณ-**” (สัตว์ที่สามารถแผ่พังพานได้) “**อูรคะ**” (สัตว์ที่ต้องเคลื่อนไหวไปด้วยอก) “**อาศิรวิช**” (สัตว์มีพิษที่เขี้ยว) “**สัลปะ**” (สัตว์เลื้อยคลานประเภทงู) “**ทวิชีวหา**” (สัตว์ที่มีลิ้น 2 แฉก) และคำว่า “**ภุขงค**” (สัตว์ผู้ไปด้วยขन्द) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดด้านการใช้คำไวพจน์ของคำว่า “พญานาค”, “งู” โดยพระมหาสมปอง มุทิโต (2547: 796-799) ได้กล่าวไว้ว่ามีหลายคำคือ **นาคราช, อาสิวิส, ฤ, ผณิ, โภค, วิสธร, ทิฆปิฏฐิก, ปนนค** โดยคำศัพท์เหล่านี้ได้ถูกนำมาสร้างเป็นคำหลักของการเอ่ยถึง “นันทโทปนันทนาคราช” ในนันทโทปนันทสูตรคำหลวง ในฐานะที่เป็นสัตว์ที่เคียงคู่กับพระพุทธศาสนา ตั้งแต่การตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

มิติด้านการประกอบคำเรียกชื่อ เป็นมิติด้านลักษณะการสร้างคำเรียกชื่อ “นันทโทปนันทนาคราช” ซึ่งใน “นันทโทปนันทสูตรคำหลวง” ฉบับอักษรไทยย่อ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2279 ผู้วิจยพบว่าผู้ประพันธ์ได้มีการใช้เมื่อเอ่ยถึง “พญานันโทปนันทนาคราช” โดยมีมิติทางด้านการประกอบคำ จำนวน 5 ลักษณะ คือ 1. ขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระญา”+ ลงท้ายด้วยชื่อพญานาค 2. ขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระยา” + ลงท้ายด้วยคำว่า “ราช, ราชา” 3. ขึ้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วยคำว่า “นาค” 4. ขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วยคำว่า “ราชา” 5. ขึ้นต้นด้วยชื่อเฉพาะ + ลงท้ายด้วยคำว่า “บาดาล” เมื่อพิจารณามิติด้านการประกอบคำเรียกชื่อของนันทโทปนันทนาคราชในลักษณะนี้ มีความสอดคล้องกับงานวิจยของ ปานทิพย์ มหาไตรภพ (2545) เกี่ยวกับการการใช้ส่วนหลัก + ส่วนเสริมท้าย ในการ

ตั้งชื่อที่ได้ปรากฏในนามสกุลพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: การวิเคราะห์เชิงอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ แต่ความแตกต่างของการสร้างคำเรียกชื่อ “นันทโพนันทนาคราช” จะมีลักษณะมีค่านำหน้า + คำเสริมท้ายเท่านั้น ซึ่งมีมิติด้านการประกอบคำในลักษณะนี้เป็นการยกฐานะของ “พญานาค” เทียบเท่ากับเชื้อพระวงศ์ ให้มีลักษณะเหมือนจุติมาจากเทพตามลักษณะการปกครองสมัยกรุงศรีอยุธยา สอดคล้องกับ สุภาพรพรหม ณ บางช้าง (2527) ที่ได้ศึกษาวิเคราะห์การตั้งชื่อคนไทยสมัยอยุธยาไว้ในสมัยอยุธยา การใช้ภาษาในการตั้งชื่อ จะเป็นภาษาบาลี-สันสกฤตเป็นส่วนใหญ่ มีความหมายเกี่ยวเนื่องกับเทพหรือเป็นผู้สืบเนื่องจากองค์เทพ

มิติที่ 3 คือมิติด้านความหมายของนามหรือคำเรียกชื่อ “พญานันทโพนันทนาคราช” ที่สะท้อนความเชื่อหรือทัศนคติเกี่ยวกับพญานาคในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยผู้วิจัยพบว่ามี 4 ลักษณะ คือ 3.1 ความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ 3.2 ความเป็นสัตว์ที่มีลิ้น 2 แฉก 3.3 ความเป็นพระราชแห่งนาค 3.4 ความเป็นเจ้าของแห่งภพบาดาล โดยสอดคล้องกับแนวคิดของ ดนัย พลอยพลาย และศิริพร ภักดีผาสุข (2560) เกี่ยวกับอำนาจของผู้เป็นใหญ่ เช่น พระมหากษัตริย์ ที่ส่งผ่านการตั้งชื่อ ซึ่งอาจจะบอกการสืบทอดราชสันตติวงศ์, เพศสภาวะ, ความสำคัญของชาติกำเนิด และอำนาจในตำแหน่ง

ในมิติด้านความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบันนั้น หากพิจารณาจากความหมายของชื่อพญานันทโพนันทนาคราชแล้ว พบว่ามีลักษณะสอดคล้องกับ วิเชียร นามการ (2556) ที่ได้ศึกษาวิจัยอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบันว่า ความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทยโดยรวม เชื่อว่าพญานาคเป็นทิพย์กึ่งเทพและสัตว์มีอิทธิฤทธิ์ สามารถแปลงกายเป็นมนุษย์และสัตว์อื่นได้ตามสภาวะ เป็นสัญลักษณ์แห่งน้ำ และความอุดมสมบูรณ์ และความหมายของชื่อที่แสดงให้เห็นถึงที่อาศัยของพญานาคนั้น สอดคล้องกับ พระโสภณวิหารการ (2554) ที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ว่าพญานาคเกิดมาแล้วจะมีภพของนาคชื่อว่าโกควดี, วาสนครหรือหิรัญญวดี
เกิดขึ้นมารองรับ โดยวิมานดังกล่าวจะอยู่ในหลายสถานที่ เช่น แม่น้ำ ภูเขา
มหาสมุทร และได้แม่น้ำ เป็นต้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมศิลปากร, 2513. **เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ พระประวิติและพระนิพนธ์ร้อยกรอง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา.
- เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ไชยเชษฐาสุริยวงศ์, 2279. **นันทโพนันทสูตรคำหลวง (หนังสือสมุดไทย)**. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- दनัย พลอยพลาย และ ศิริพร ภักดีผาสุข, 2560. “พระนามเจ้าฟ้าสมัยรัตนโกสินทร์: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมไทย.” **วารสารอักษรศาสตร์**. 46 (1): 59-97.
- นิตยา กาญจนะวรรณ, 2539. **วรรณกรรมอยุธยา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ป.หลงสมบุญ, พันตรี, 2546. **พจนานุกรมมคธ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เรื่องปัญญา.
- ประเสริฐ ณ นคร, 2541. **สารนิพนธ์ประเสริฐ ณ นคร**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปานทิพย์ มหาไตรภพ, 2545. **นามสกุลพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: การวิเคราะห์เชิงอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระมหาสมปอง มุทิโต, 2547. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัท ประยูรพงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด.
- พระโสภณวิหารการ, 2554. **ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ จำลอง สารพัดนึก, 2530. **พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เรื่องปัญญา.
- วิเชียร นามการ, จำลิบเอก, 2554. **การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- สุภาพรณ ณ บางช้าง, 2527. **การใช้ภาษาในการตั้งชื่อของคนไทย**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หลวงเทพรัตนาศิษย์ (ทวี ธรรมธัช ป.9), 2540. **ธาตุปพิปิภา หรือ พจนานุกรมบาลี-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย.